

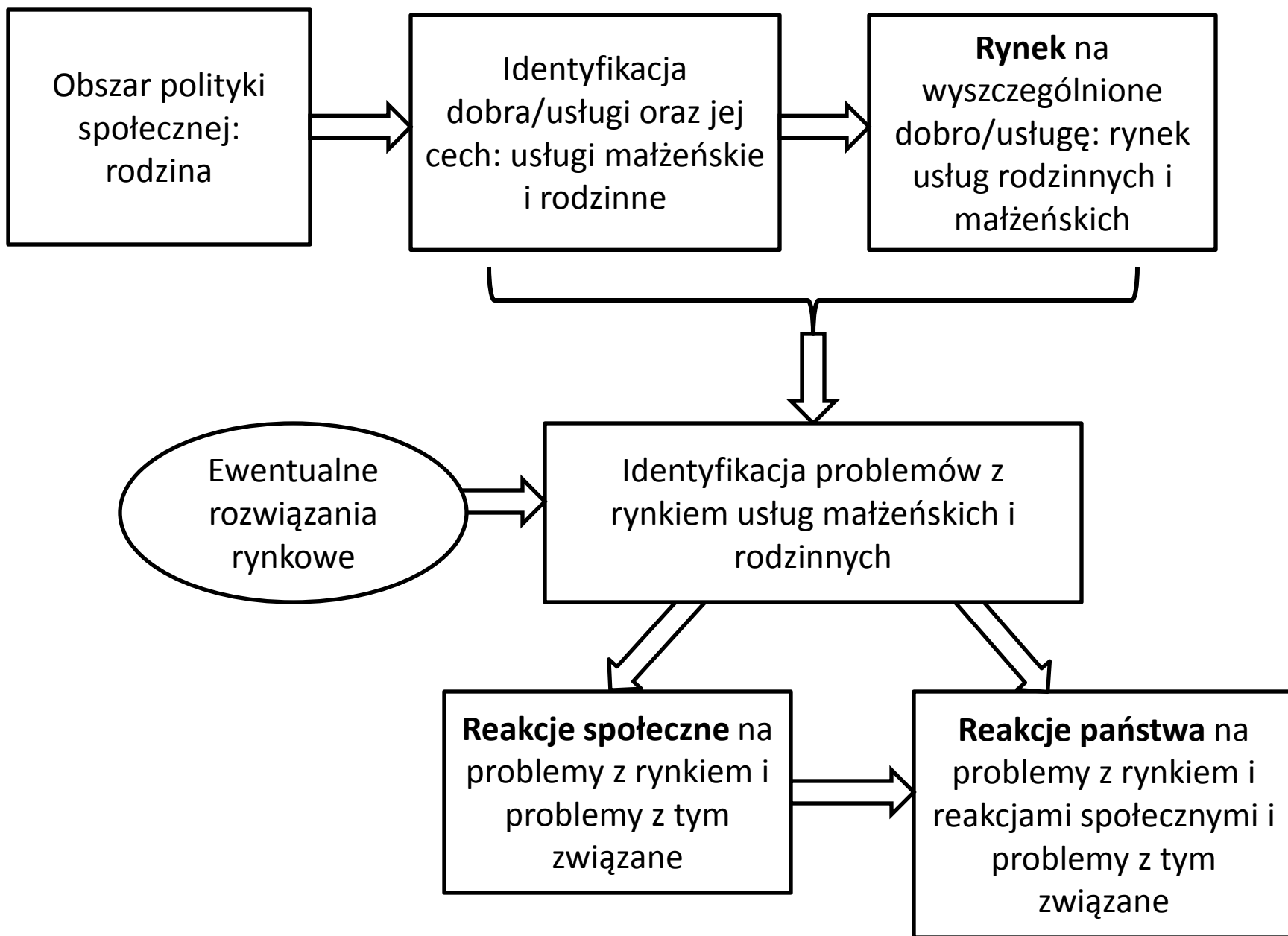
Polityka społeczna

dr hab. Ryszard Szarfenberg

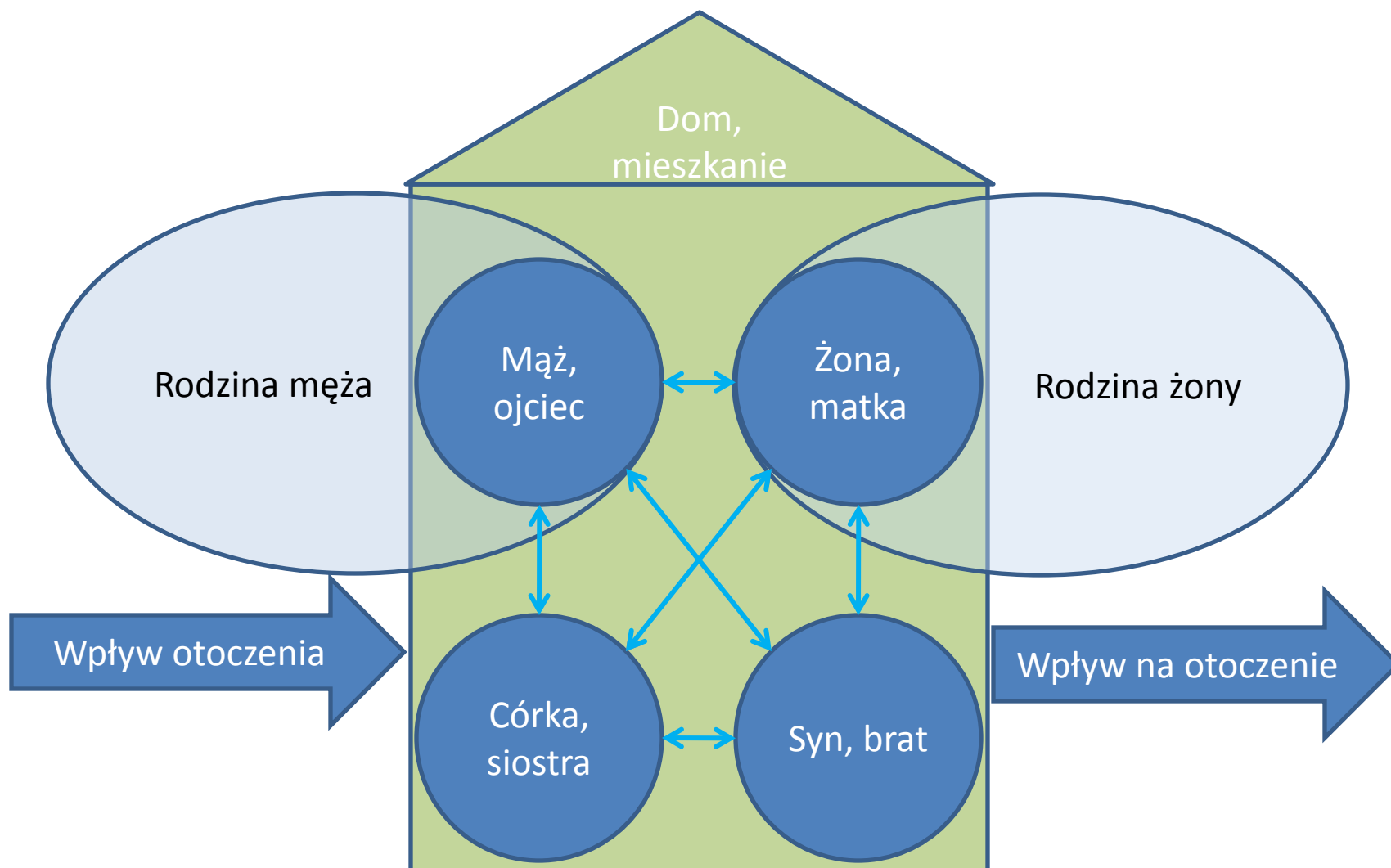
Wykłady dla I roku, 2009/2010

Rodzina

www.ips.uw.edu.pl/rszarf/psiks/ps

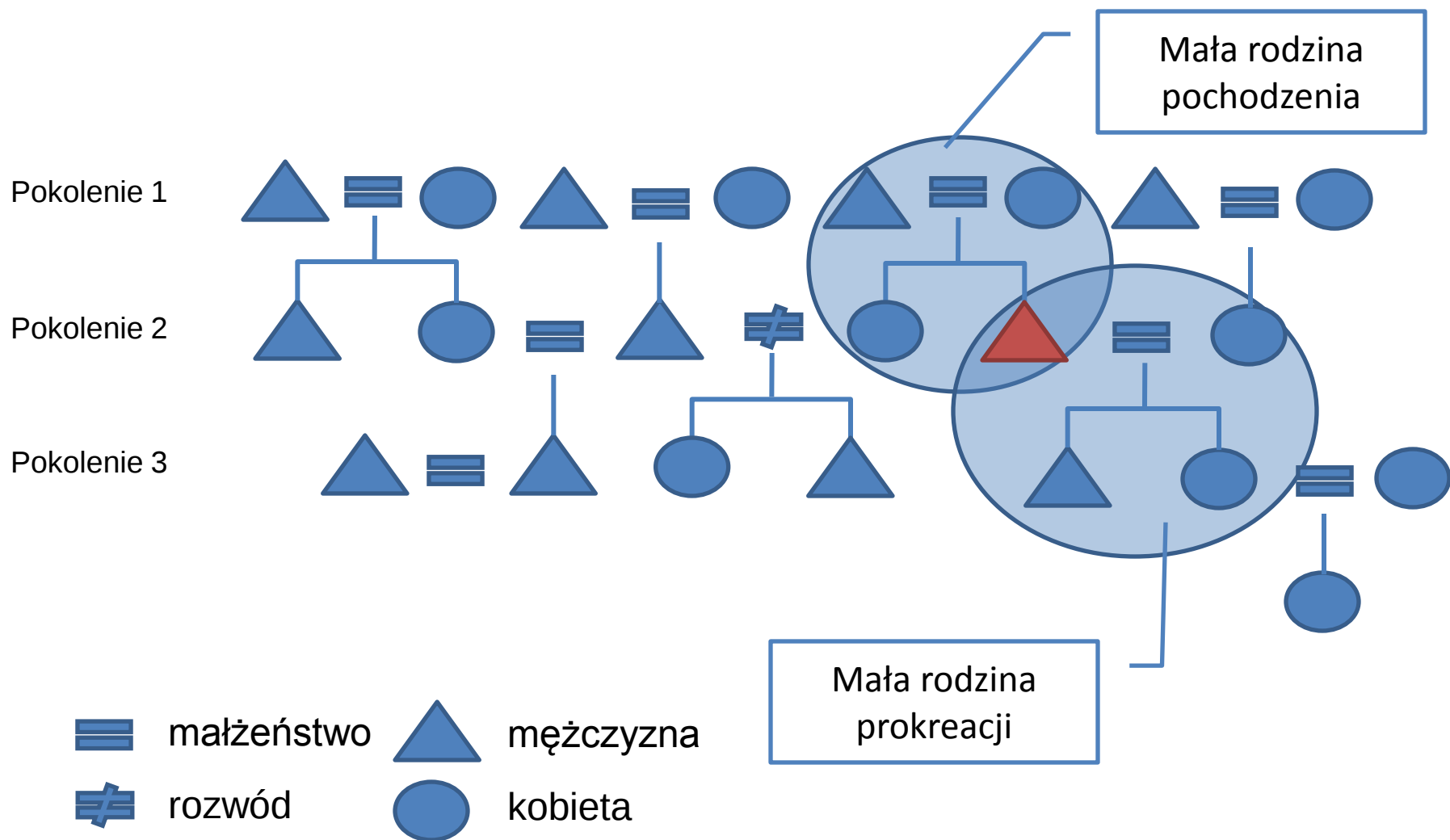
Pojęcie rodziny – system ról i relacji

Pojęcie rodziny

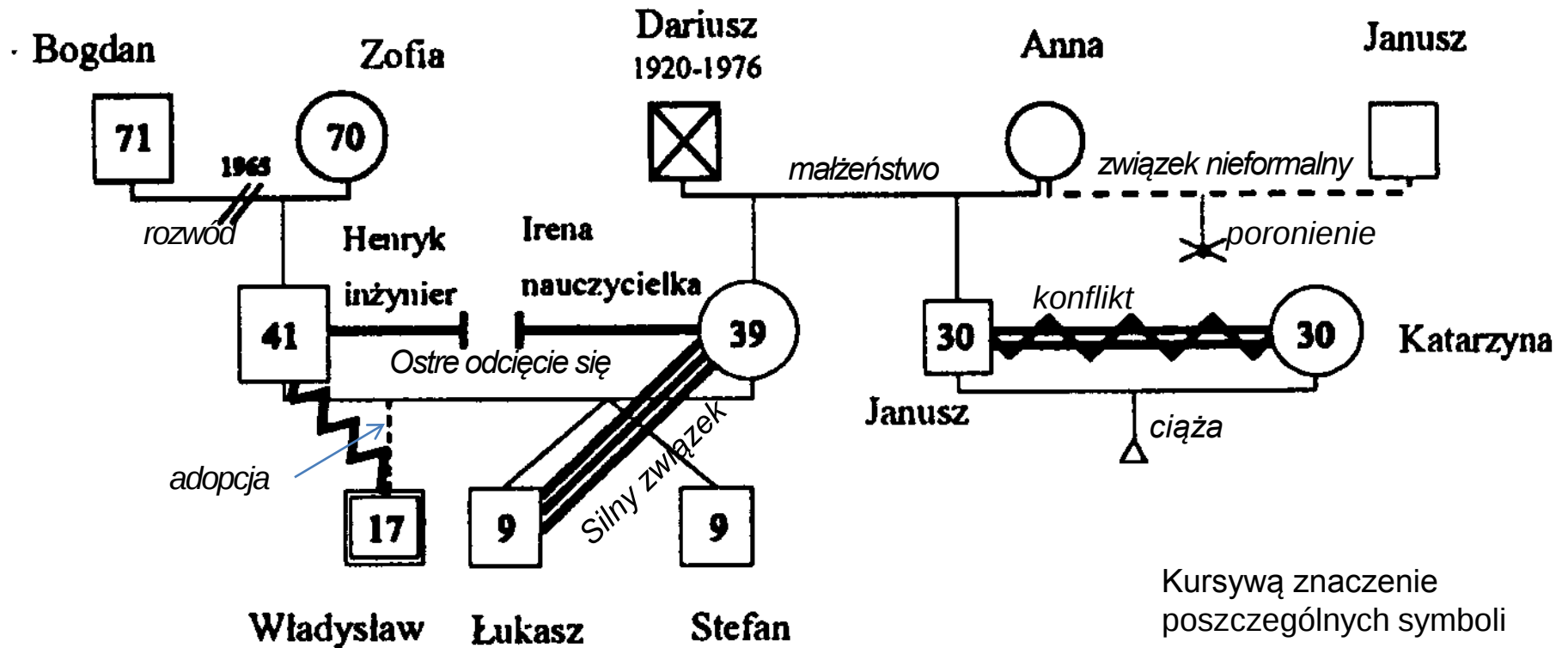
- **Ujęcie wąskie:** małżeństwo kobiety i mężczyzny oraz dzieci z tego związku we wspólnym gospodarstwie domowym (monogamiczny, heteropłciowy, formalny, pokrewieństwo biologiczne)
- **Ujęcie szerokie:** Jeden lub więcej dorosłych oraz dzieci we wspólnym gospodarstwie domowym (niekonieczna formalna monogamia heteroseksualna, ani pokrewieństwo biologiczne)

Schematy powiązań rodzinnych

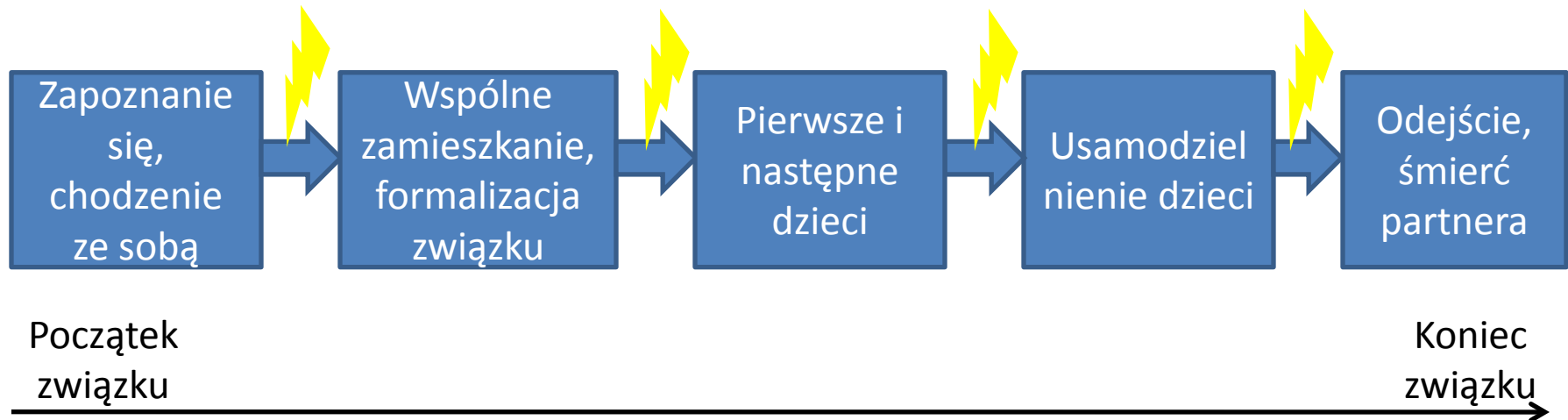
Rozwinięte genogramy pozwalają opisać systemy rodzinne z wieloma szczegółami

Genogram - przykład

Pojęcie rodziny – perspektywa dynamiczna

Model upraszczający i idealizujący

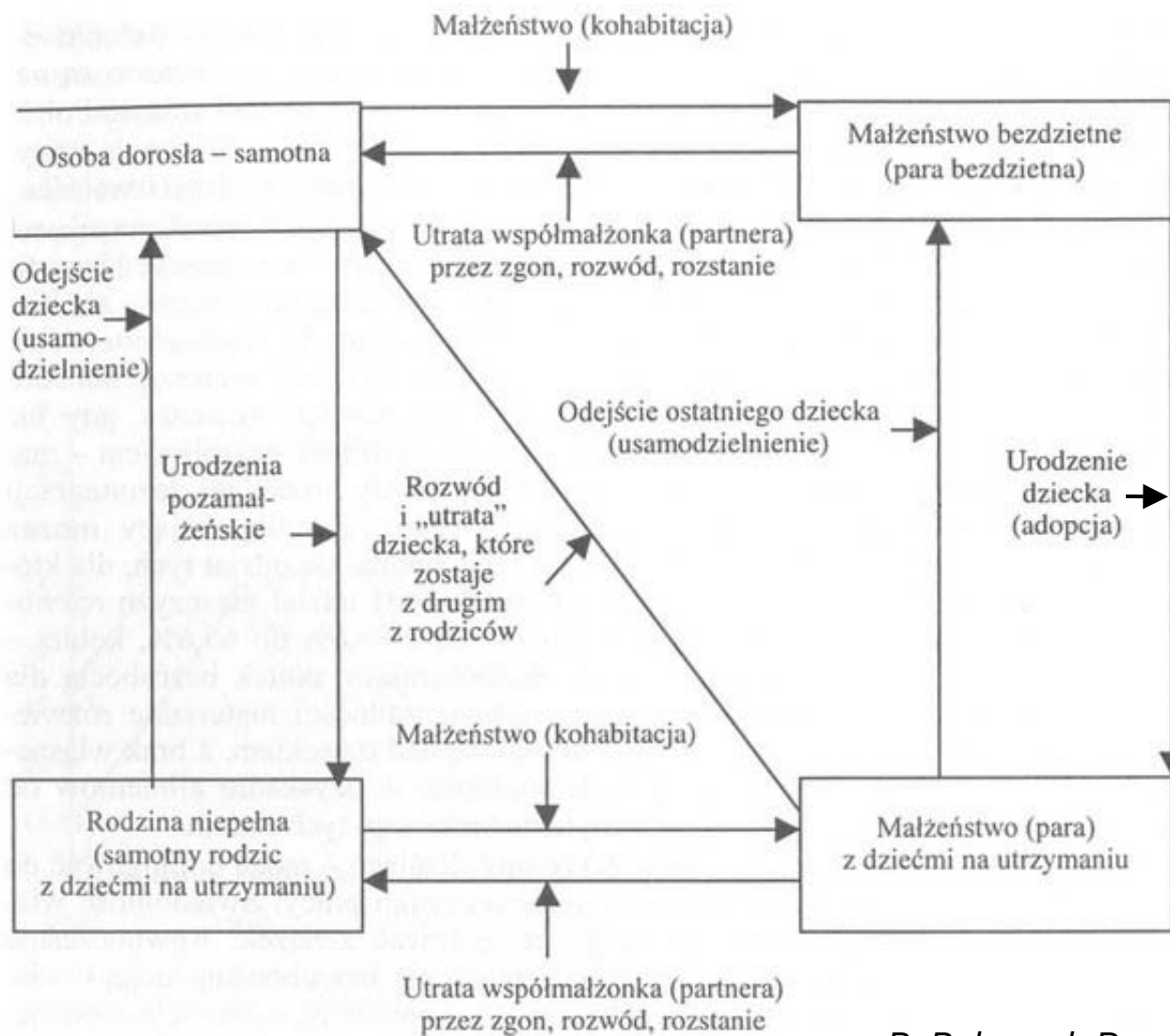

Związki seryjne: związek 1 => związek 2 => związek 3

Związki równoległe: związek 1 i związek 2...

Rodzicielstwo seryjne i równoległe: dzieci ze związku 1, dzieci ze związku 2, dzieci ze związku 3

Perspektywa dynamiczna 2

Etapy cyklu życia rodziny

Etap cyklu życia rodziny	Procesy emocjonalne okresu przejściowego: główne zasady	Drugorzędne zmiany w statusie rodziny, niezbędne do rozwoju
Wyprowadzenie się z domu: młodzi dorośli niezwiązani małżeństwem	Zaakceptowanie odpowiedzialności za siebie w wymiarze emocjonalnym i finansowym	a. Wyodrębnienie siebie z rodziny pochodzenia b. Rozwój intymnych relacji z rówieśnikami c. Ustosunkowanie się do pracy i niezależności finansowej
Połączenie rodzin przez małżeństwo: młoda para	Zobowiązanie wobec nowego systemu	a. Utworzenie systemu małżeństwa b. Przegrupowanie relacji z członkami rodziny rozszerzonej i przyjaciółmi, aby włączyć małżonka/-ę
Rodziny z małymi dziećmi	Przyjęcie nowych członków do systemu	a. Przystosowanie systemu małżeńskiego do przyjęcia dzieci b. Włączenie się w wychowanie dzieci i do zadań finansowych i domowych c. Przegrupowanie relacji z członkami rodziny rozszerzonej, aby włączyć role rodziców i dziadków

cd. na następnym slajdzie

Rodziny z dziećmi
dorastającymi

Coraz większa elastyczność
granic rodziny, pozwalająca
dzieciom na uniezależnianie
się oraz zaopiekowanie się
dziadkami

Wypuszczenie dzieci
w świat i dalsze życie

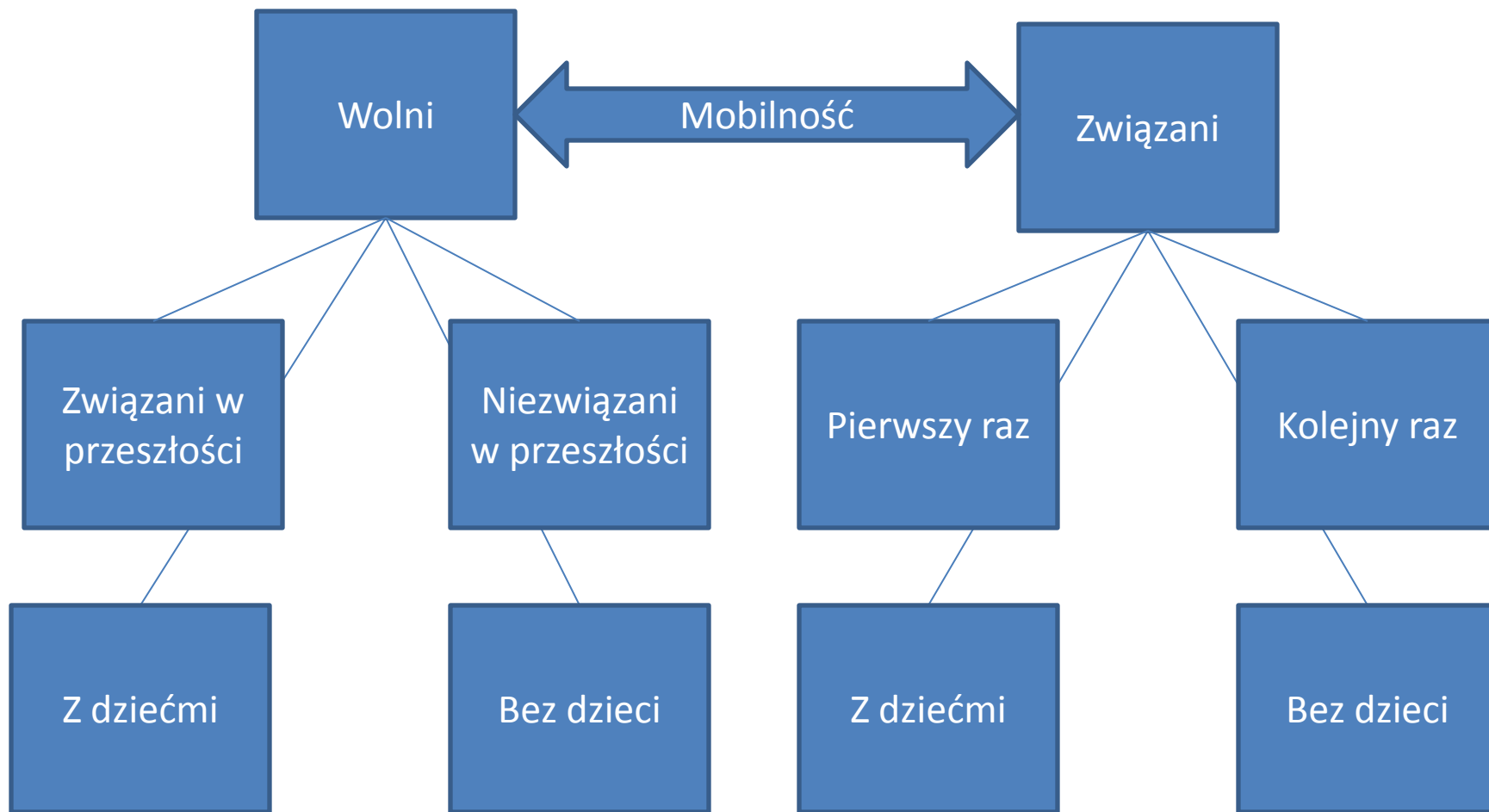
Zaakceptowanie dużej
liczby wyjść i wejść do
systemu rodzinnego

Rodziny na dalszych
etapach

Zaakceptowanie
zmieniających się ról
pokoleniowych

- a. Przesunięcie relacji rodzice–dzieci, aby pozwolić nastolatkom na wejście i wyjście z systemu
 - b. Przemieszczenie centrum uwagi na sprawy małżeńskie i dotyczące pracy w średnim wieku
 - c. Początek opieki nad starszym pokoleniem
 - a. Renegocjacja systemu małżeńskiego jako diady
 - b. Rozwój relacji między dorosłymi dziećmi i rodzicami
 - c. Przegrupowanie relacji, aby włączyć rodzinę, teściów i wnuki
 - d. Radzenie sobie z niepełnosprawnością i śmiercią rodziców (dziadków)
 - a. Podtrzymywanie swojego i/lub pary dobrego funkcjonowania oraz zainteresowania w obliczu spadku formy fizjologicznej; sprawdzanie możliwości podejmowania nowych ról rodzinnych i społecznych
 - b. Wspieranie ważniejszej roli średniego pokolenia
 - c. Włączenie do systemu mądrości i doświadczenia starszych, wspieranie starszego pokolenia bez przeciążania ich funkcji
 - d. Radzenie sobie z utratą małżonka/-i, rodzeństwa i rówieśników oraz przygotowanie na śmierć
-

Możliwości klasyfikacyjne

Rodzaje rodzin

- **Kryterium liczby małżonków:** monogamiczne / poligamiczne
- **Kryterium liczby dzieci:** bezdzietne / małodzietne / wielodzietne
- **Kryterium formalizacji związku:** małżeńskie / niemałżeńskie (kohabitacyjne)
- **Kryterium liczby rodziców:** pełne / niepełne
- **Kryterium liczby pokoleń:** dwupokoleniowe / trzypokoleniowe
- **Kryterium kręgów pokrewieństwa:** małe (nuklearne) / rozszerzone (małżeństwo + dzieci + inni krewni)
- **Kryterium płci partnerów, małżonków:** heteroseksualne / homoseksualne

Korzyści ekonomiczne z rodziny dla jednostek

1. **Wspólne korzystanie z niekonkurencyjnych w konsumpcji dóbr** (np. towarzystwo, dzieci, dom)
2. **Korzyści z podział pracy i obowiązków** (np. jeden pracuje na rynku, a drugi w domu)
3. **Koordinacja działalności inwestycyjnej** (np. jedni się uczą, a drudzy pracują)
4. **Dzielenie ryzyka** (np. jedni pracują, gdy inni są chorzy lub bezrobotni)
5. **Koordinacja opieki i wydatków na dzieci**

Racjonalny wybór a małżeństwo

<i>Korzyści do kosztów zawarcia pierwszego/kolejnego małżeństwa</i>	<i>Korzyści do kosztów pozostania w stanie wolnym</i>	
	<i>ZYSK</i>	<i>STRATA</i>
<i>ZYSK</i>	Decyzja zależy od tego, który zysk uznanie zostanie za większy	Decyzja zawarcia pierwszego/kolejnego małżeństwa
<i>STRATA</i>	Powstrzymanie się od zawarcia pierwszego/kolejnego małżeństwa	Decyzja zależy od tego, która strata uznana zostanie za mniejszą

Problem 1: miłość romantyczna a racjonalny wybór

Problem 2: oczekiwania społeczne a racjonalny wybór

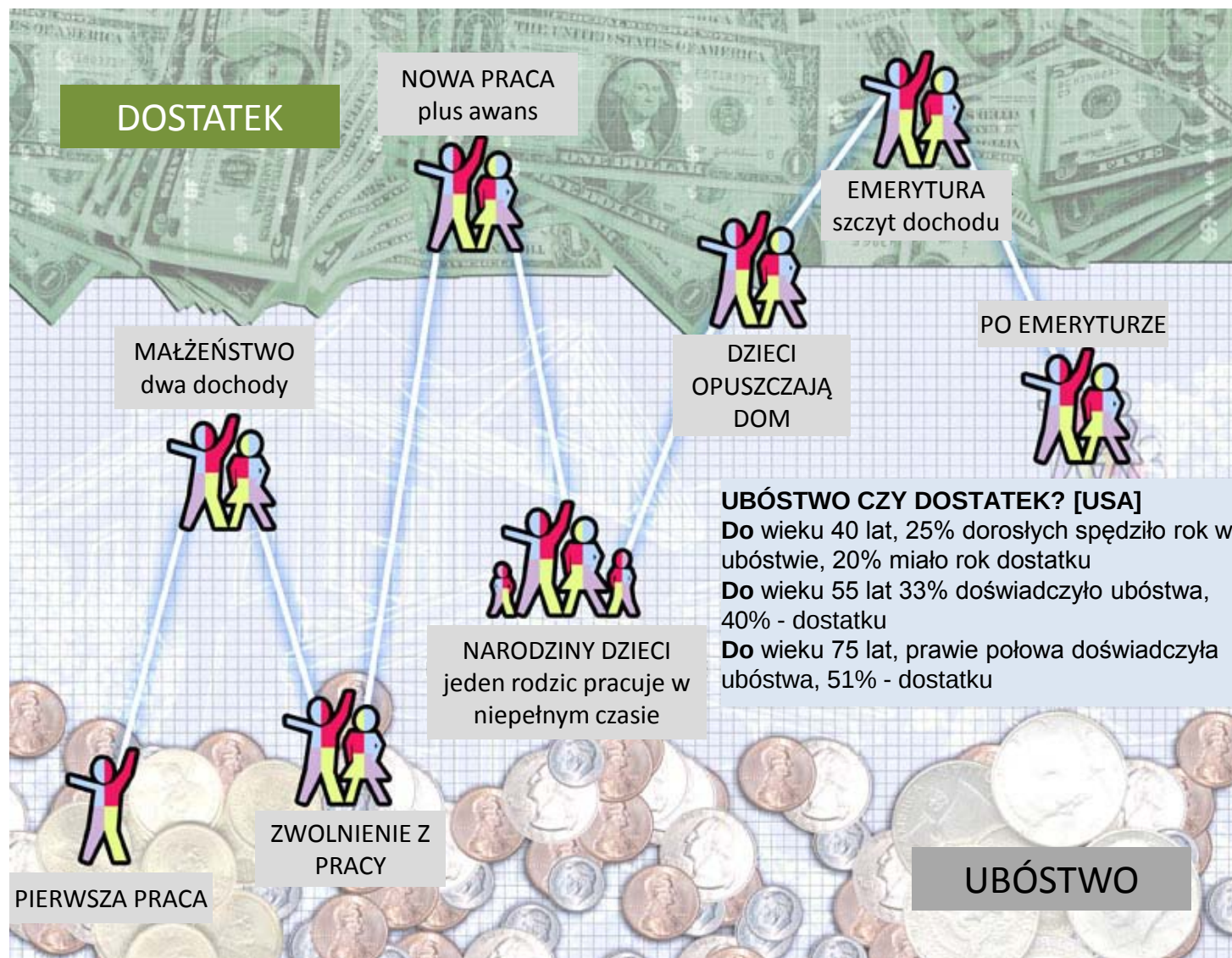
Racjonalny wybór a dzieci

<i>Korzyści do kosztów posiadania dziecka pierwszego/kolejnego</i>	<i>Korzyści do kosztów nieposiadania dziecka pierwszego/kolejnego</i>	
	<i>ZYSK</i>	<i>STRATA</i>
<i>ZYSK</i>	Decyzja zależy od tego, który zysk uznanie zostanie za większy	Decyzja o urodzeniu dziecka pierwszego/kolejnego
<i>STRATA</i>	Powstrzymanie się od urodzenia dziecka pierwszego/kolejnego	Decyzja zależy od tego, która strata uznana zostanie za mniejszą

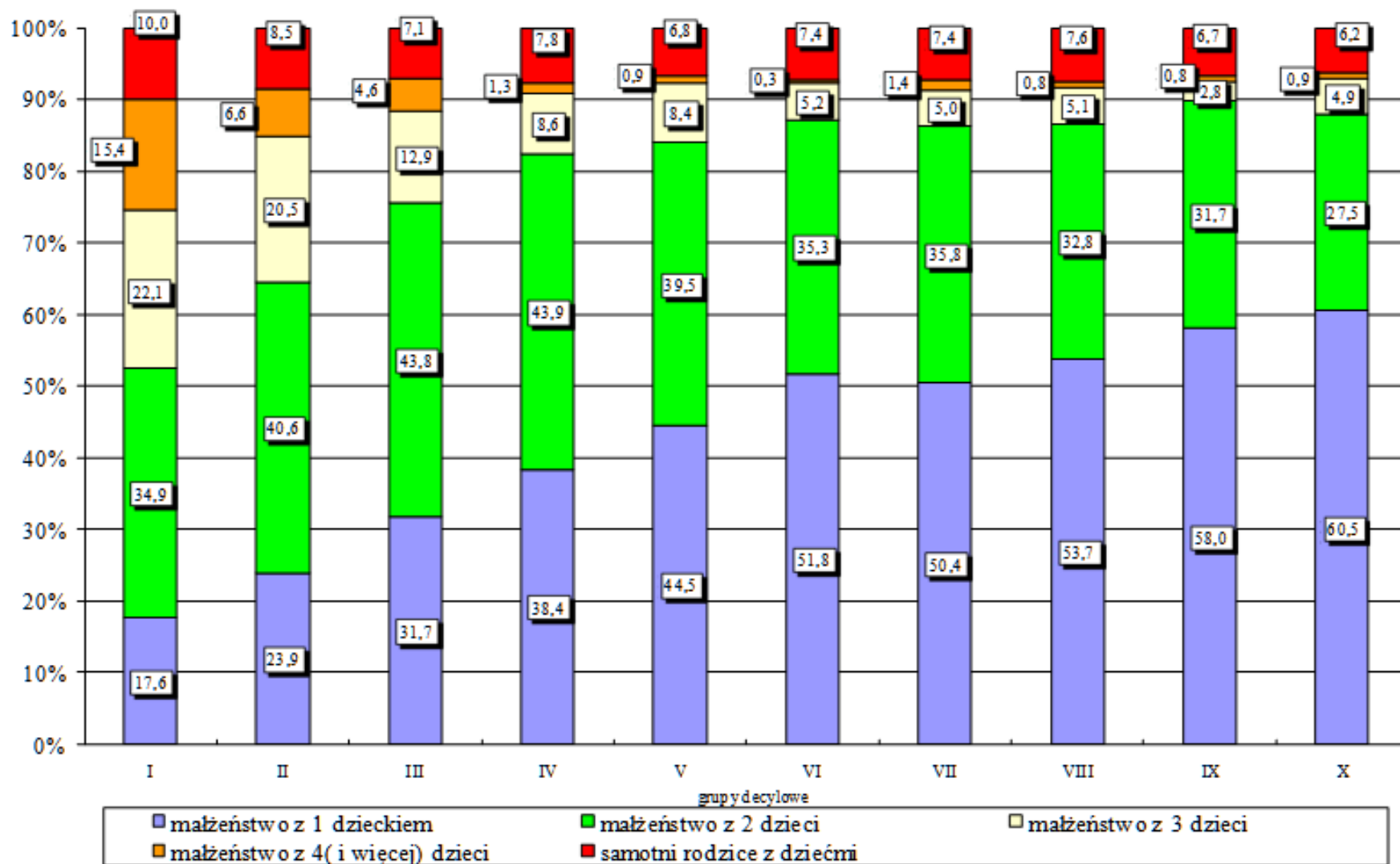
Problem 1: miłość romantyczna a racjonalny wybór

Problem 2: oczekiwania społeczne a racjonalny wybór

Dynamika życia rodzinnego a sytuacja materialna rodziny – ilustracja USA

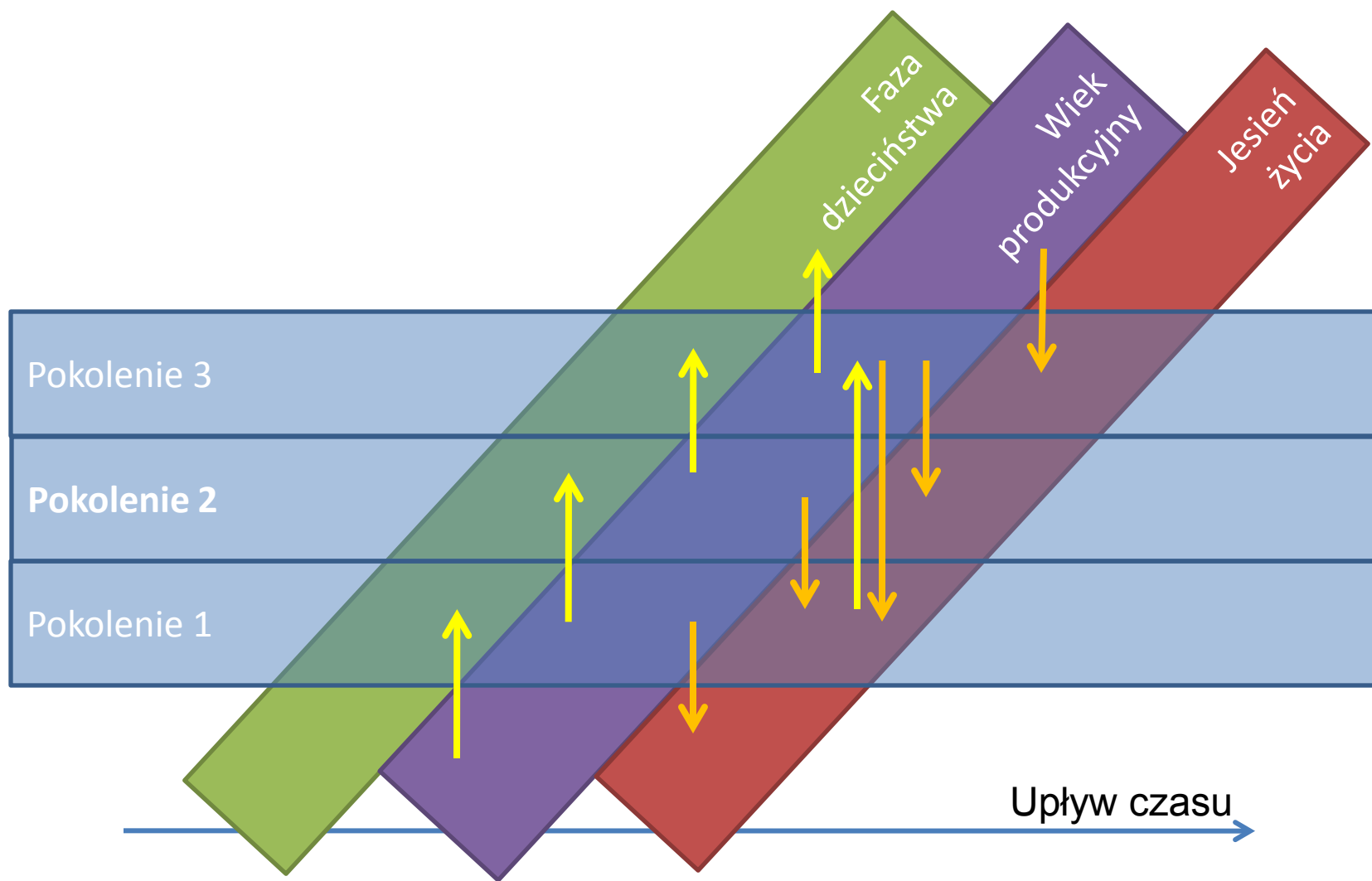

Rodzaje rodzin według grup decylowych

Jakie gospodarstwa domowe dominują w uboższych decylach i co z tego wynika?

Międzypokoleniowe przepływy

Dlaczego rodzina jest ważna?

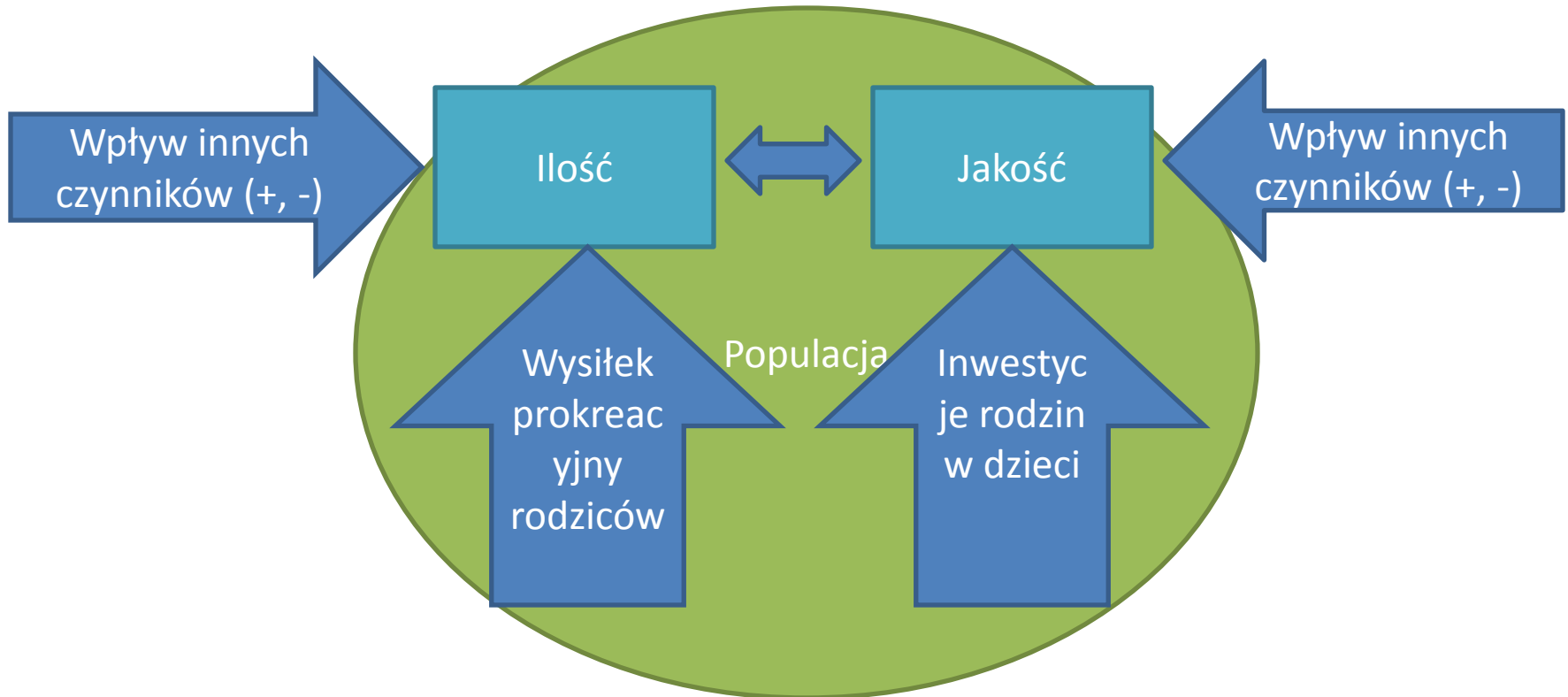
- **Funkcje biopsychiczne**
 - Prokreacyjna
 - Seksualna
- **Funkcje ekonomiczne**
 - Materialno-ekonomiczna (produkcyjna, zarobkowa, gospodarcza, usługowo-konsumpcyjna)
 - Opiekuńczo-zabezpieczająca
- **Funkcje społeczno-wyznaczające**
 - Klasowa
 - Legalizacyjno-kontrolna
- **Funkcje socjopsychologiczne**
 - Socjalizacyjna
 - Kulturalna
 - Rekreacyjno-towarzyska
 - Emocjonalno-ekspresyjna

Z. Tyszką, 1988

Dlaczego rodzina jest ważna dla gospodarki i społeczeństwa?

- **Nowi potencjalni przedsiębiorcy, pracownicy, konsumenci i obywatele** – podaż pracy i popyt, liczebność narodu (m.in. funkcja prokreacyjna, socjalizacyjna, kontrolna)
- **Zadowolenie obecnych przedsiębiorców i pracowników** – większa wydajność (m.in. funkcja prokreacyjna, seksualna, rekreacyjno-towarzyska, emocjonalno-ekspresyjna)
- **Opieka nad trwale lub czasowo niezdolnymi do pracy lub nie mogącymi jej znaleźć członkami rodziny** (m.in. funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca)
- **Generowanie popytu na dobra i usługi** (m.in. funkcja gospodarcza, funkcja usługowo-konsumpcyjna, rekreacyjno-towarzyska, klasowa)
- **Odtwarzanie struktury społecznej** (m.in. funkcja klasowa)

Ilość i jakość populacji a wysiłek rodziców

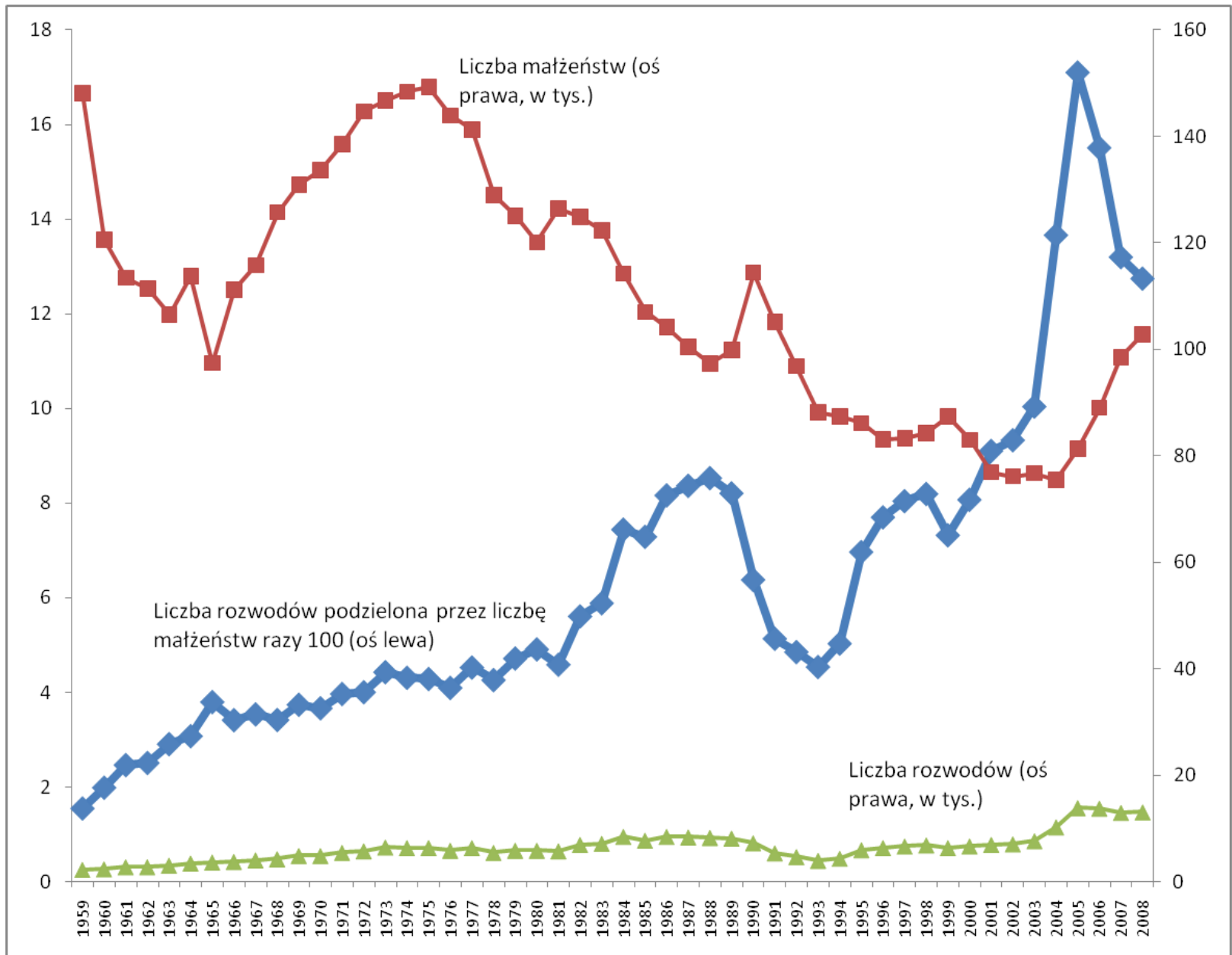

Zmiany form życia rodzinnego

- Od trwałej rodziny małżeńskiej z wczesnym i licznym potomstwem oraz męskim żywicielem i głową rodziny oraz kobietą w domu
- Do nietrwałej rodziny małżeńskiej oraz wzrostu kohabitacji z późnym i nielicznym potomstwem oraz obojgiem rodziców pracujących i partnerstwem między nimi

=> Jaka ocena zmiany? dobra czy zła? postęp czy regres?

Małżeństwa i rozwody w Polsce

Problemy z rodziną, problemy rodziny

Perspektywa dorosłych

- **Trudności w znalezieniu partnera**
- **Trudności w zawarciu małżeństwa**
- **Trudności z płodnością**
- **Trudności w założeniu wspólnego gospodarstwa domowego**
- **Problemy i konflikty małżeńskie**
- **Problemy i konflikty między rodzicami a starszymi dziećmi**

Perspektywa dzieci

- **Problemy z obecnością jednego lub obojga rodziców** (odeszli, umarli, wyjechali na długo)
- **Problemy z właściwym wypełnianiem ról rodzicielskich** (np. zaniedbywanie, znęcanie się, wykorzystywanie seksualne, nadopiekuńczość, nadmierne wymagania, oziębłość uczuciowa)
- **Inne problemy niezwiązane z obecnością i/lub wypełnieniem ról rodzicielskich** (np. za niskie dochody, choroby przewlekłe, niepełnosprawność zwiększające potrzeby i konieczne wydatki)

Rynek a rodzina

- **Nie ma rynku na małżonków**, tzn. nie można kupić/sprzedać małżonka
- **Jest jednak rynek usług dla poszukujących i dla małżonków** (np. serwisy randkowe, usługi matrymonialne, terapia małżeńska)
- **Nie ma rynku na dzieci**, tzn. nie można kupić/sprzedać dzieci
- **Jest jednak rynek usług rodzicielskich** (np. mamki, opiekunki do dzieci, zastępcze matki – rodzące dziecko dla kogoś, profesjonalni zastępczy rodzice)

Mowa tu tylko o rynkach legalnych. Rynki nielegalne raczej nie oferują żon lub dzieci, ale niewolników seksualnych i/lub robotniczych.

Problemy z rynkiem

Brak rynku na małżeństwa i dzieci - konsekwencje

- Za mało lub za dużo małżeństw
- Za mało lub za dużo dzieci
- Małżeństwa i lub dzieci za niskiej lub za wysokiej jakości

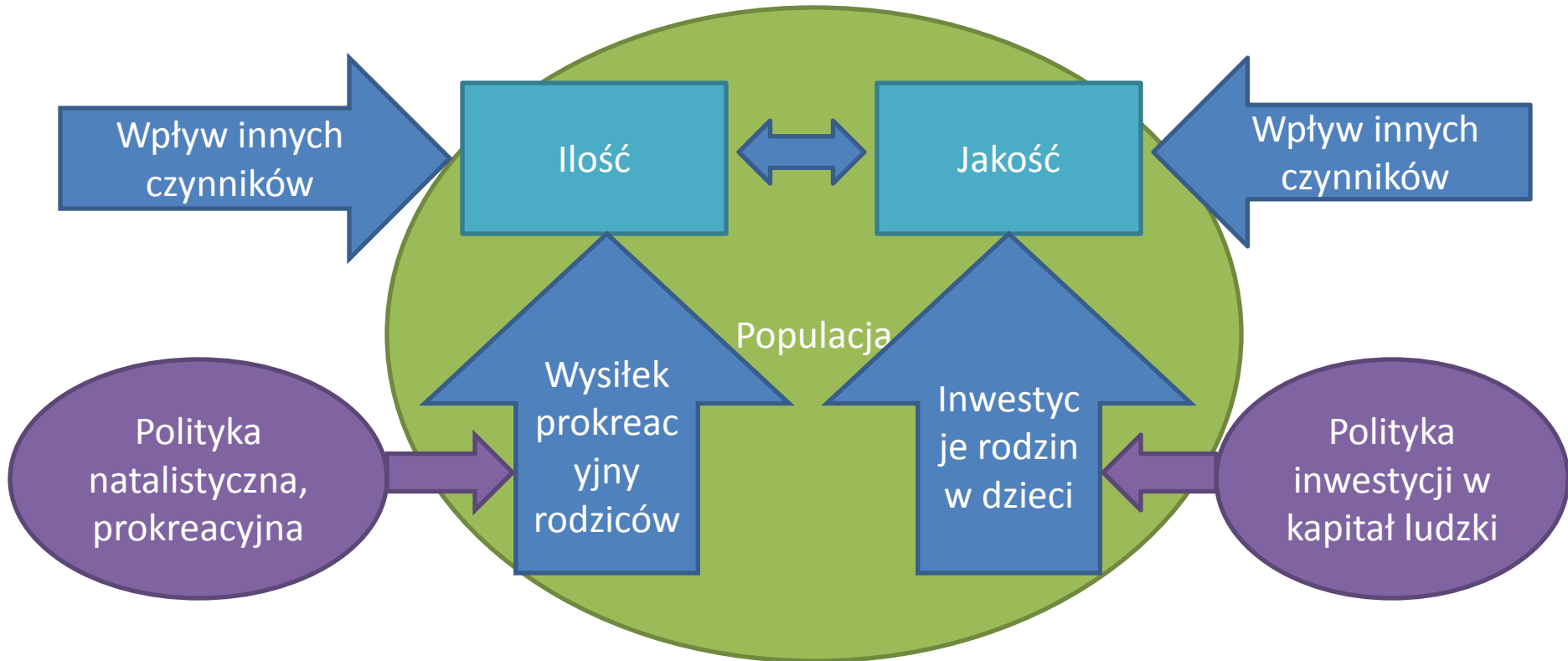
Problemy z rynkiem na usługi małżeńskie i rodzicielskie

- Kto kupi zastępcze rodzicielstwo dla osieroconych dzieci bez własnych dochodów?
- Mniejszej lub większej części ludności nie stać na te usługi ze względu na za niskie dochody rynkowe i/lub inne ograniczenia np. informacyjne (mniejsza produkcja i konsumpcja w stosunku do efektywnej i pożądanej)

Reakcje społeczne

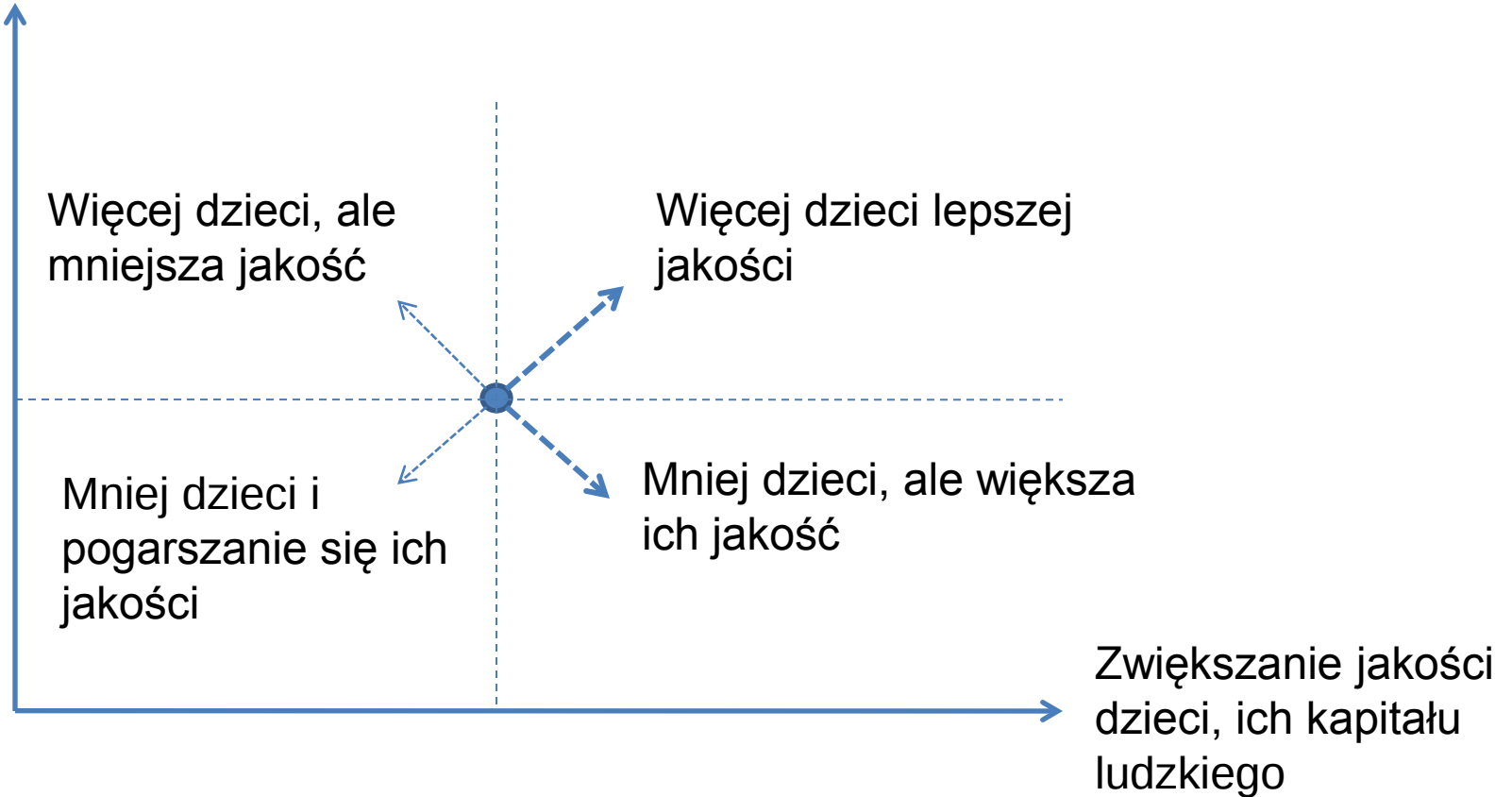
- Silne zwyczajowe normy społeczne zalecające małżeństwo i rodzicielstwo (stygmatyzacja związków i dzieci pozamałżeńskich, stygmatyzacja samotności)
- Indywidualne akty dobroczynności (pieniądze i/lub czas) na rzecz m.in. ubogich rodzin
- Organizacje wyznaniowe i świeckie nastawione na promowanie małżeństwa i rodzicielstwa
- Organizacje wyznaniowe i świeckie nastawione na poprawianie jakości małżeństwa i rodzicielstwa
- Organizacje świeckie propagujące planowanie rodziny
- Organizacje samopomocowe (rodzin wielodzietnych, rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi itd.)

Ilość i jakość populacji a polityka rodzinna

Wybrane cele polityki rodzinnej

Dzietność:
zmniejszanie lub
zwiększanie

Reakcje państwa 1

- **Zwiększanie trwałości małżeństw i rodzin** – np. ograniczanie dostępu do rozwodu, sądownictwo rodzinne, arbitraż małżeński, terapia małżeńska, dofinansowywanie organizacji promażeńskich i prorodzinnych
- **Poprawa jakości małżeństw i rodzin** – np. określenie praw i obowiązków małżonków i dzieci, ochrona przed przemocą w rodzinie, terapia małżeńska, dofinansowywanie organizacji
- **Zwiększanie diety rodziny** – np. rodzinne świadczenia społeczne (pieniężne, rzeczowe, usługi) oraz prorodzinne ulgi podatkowe
- **Zmniejszanie diety rodziny** – zwiększanie dostępności do środków planowania i ograniczania prokreacji, uświadamianie i edukacja kobiet, limity i kary finansowe za nadmiar dzieci

Reakcje państwa 2

- **Pomoc rodzinom w utrzymaniu i wychowaniu dzieci** (inwestycje w kapitał ludzki) – rodzinne świadczenia społeczne i ulgi, usługi edukacyjne, zdrowotne, kulturalne, wypoczynkowe
- **Pomoc rodzinom ubogim** – rodzinne świadczenia społeczne, pomoc społeczna
- **Pomoc rodzinom innym niż ubogie** (np. niepełne, wielodzietne, z osobami niepełnosprawnymi) – rodzinne świadczenia społeczne, ulgi podatkowe na określone wydatki, usługi dla osób niepełnosprawnych
- **Ułatwienia godzenia obowiązków rodzinnych z zawodowymi** - rodzinne świadczenia społeczne (w tym bezpłatne usługi opieki nad dziećmi i innymi członkami rodziny), regulacje w prawie pracy (np. czas i organizacja pracy)

Typowy zestaw instrumentów

- Regulacja małżeństwa i rodziny (rozwoły, obowiązek alimentacyjny)
- Zwiększanie dostępności środków planowania rodziny
- Zasiłki rodzinne i dodatki do nich
- Ochrona zatrudnienia kobiet w ciąży
- Zasiłki i urlopy macierzyńskie i wychowawcze (rodzicielskie)
- Wliczanie opieki nad niepełnosprawnymi do stażu pracy
- Wspólne rozliczanie się, ulgi na współmałżonka, na dzieci, z tytułu wydatków na dzieci, dla rodzin niepełnych
- Instytucje zapewniające opiekę dzienną lub całodobową (np. żłobki, przedszkola, domy dziecka, ośrodki wychowawcze)
- Ochrona zdrowia kobiet i dzieci (w tym medycyna szkolna)
- Zajęcia pozalekcyjne i pozaszkolne dla dzieci i młodzieży

Polityka wspierania rodziny w funkcji opiekuńczej

- Prawo do czasu na sprawowanie opieki, np. prawo do urlopu rodzicielskiego
- Transfery na opiekę
 - Bezpośrednie, np. zasiłki rodzinne
 - Pośrednie, np. ulgi podatkowe
- Wiązanie praw socjalnych ze sprawowaniem opieki, np. wliczanie do stażu pracy potrzebnego do emerytury okresów sprawowania opieki nad niepełnosprawnymi

Formy sprawowania i finansowania opieki nad dziećmi

Podmiot finansujący	Formy finansowania		Podmioty sprawujące opiekę	Formy sprawowania opieki
Państwo (samorząd)	subsydia	zależne od dochodu rodziny niezależne od dochodu rodziny	państwo (samorząd)	żłobek (przedszkole)
	voucher	zależne od dochodu rodziny niezależne od dochodu rodziny		opiekun indywidualny
	ulgi podatkowe	dla producentów dla rodziców		opiekun grupowy - rodzinny, gdy opiekun ma swoje własne dziecko w grupie - niezależny, gdy opiekun nie jest związany z dziećmi więzami rodzinnymi
		dla podmiotów współfinansujących (pracodawcy, organizacje non profit, fundacje itp.)	podmioty pozapaństwowe	
Rodzina	całkowita odpłatność (fee - czesne) częściowa odpłatność (co-payment)			
Pracodawca	całkowity/częściowy udział w kosztach			
Inne (organizacje non profit, fundacje, kościoły)	całkowity/częściowy udział w kosztach			

Opieka nad dzieckiem – podmioty publiczne i niepubliczne

Cechy	Opieka dostarczana i finansowana	
	przez podmioty niepaństwowe	głównie przez państwo (samorząd)
Dostępność	ograniczona dochodami	wysoka
Elastyczność	duża	mała, ograniczona przez system administracyjny
Jakość	zróżnicowana, silnie powiązana z ceną	zwykle wysoka
Kontrola nad opieką	sprawowana przez państwo, samorząd, organizacje rodziców	ze strony państwa, samorządu

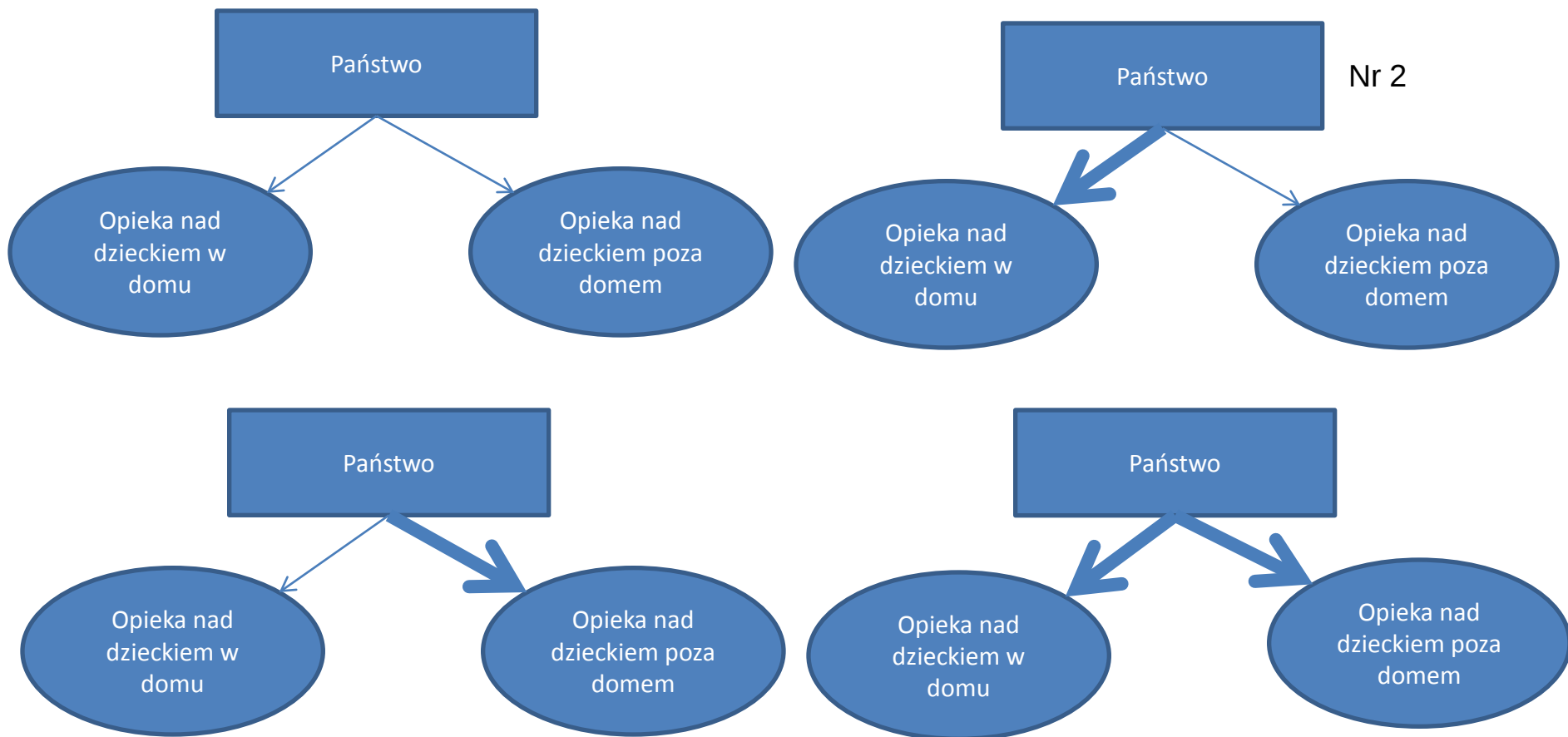
Prawo pracy – szczególne regulacje w stosunku do opiekunów dzieci

Uprawnienia kobiet w ciąży	Uprawnienia opiekunów w czasie urlopu macierzyńskiego	Uprawnienia opiekunów po powrocie z urlopu macierzyńskiego
zakaz pracy przy pracach wzbronionych		zakaz pracy przy pracach wzbronionych kobietom karmiącym
obowiązek przeniesienia do innej pracy lub zwolnienia z obowiązku jej świadczenia z zachowaniem prawa do wynagrodzenia przy braku możliwości zatrudnienia przy pracach dopuszczalnych		obowiązek przeniesienia do innej pracy lub zwolnienia z obowiązku jej świadczenia z zachowaniem prawa do wynagrodzenia przy braku możliwości zatrudnienia przy pracach dopuszczalnych kobietom karmiącym
bezwzględny zakaz pracy w porze nocnej oraz powyżej 8 godzin na dobę		względny zakaz pracy w porze nocnej oraz powyżej 8 godzin na dobę opiekunów dzieci do lat 4
względny zakaz delegowania poza stałe miejsce pracy		względny zakaz delegowania poza stałe miejsce pracy opiekunów dzieci do lat 4

Prawo pracy – szczególne regulacje w stosunku do opiekunów dzieci cd.

zwolnienie na badania lekarskie w godzinach pracy		
szczególna ochrona trwałości stosunku pracy z wyłączeniem umów o pracę na okres próbny krótszych niż jeden miesiąc	szczególna ochrona trwałości stosunku pracy	szczególna ochrona trwałości stosunku pracy jednak z wyłączeniem ustawy o zwolnieniach grupowych
automatyczne przedłużenie umów terminowych po upływie 3 miesiąca ciąży do dnia porodu z wyłączeniem umów o pracę na okres próbny krótszych niż jeden miesiąc, umów na zastępstwo oraz z pracownikami agencji pracy tymczasowej		
świadczenia chorobowe w wysokości 100 % podstawy wymiaru	płatny urlop macierzyński podczas którego wypłacany jest zasiłek macierzyński	
		wykorzystanie urlopu wypoczynkowego bezpośrednio po urlopie macierzyńskim
		urlop wychowawczy
		przerwy na karmienie
		2 dni opieki nad dziećmi do 14 roku życia
		zwolnienia na opiekę podczas których uzyskuje się zasiłek opiekuńczy
K. W. Baran, B. M. Ćwiertniak i in., Prawo pracy, s. 477, 488		obniżenie wymiaru czasu pracy na okres odpowiadający urlopowi wychowawczemu

Modele wsparcia rodziny w funkcji opiekuńczej

Strzałki cienkie – słabe wspomaganie ze strony państwa

Strzałki grube – silne wspomaganie ze strony państwa.

Przykładowa interpretacja modelu nr 2: silne wsparcie dla sprawowania opieki nad dzieckiem w domu przy słabym dla opieki pozadomowej zachęca (głównie kobiety) do pozostawiania w domu

Modele cd. familizacja i defamilizacja

		DEFAMILIZACJA	
		SILNA Relatywnie duża dostępność zorganizowanej opieki nad dzieckiem do trzech lat	SŁABA Relatywnie mała powszechność zorganizowanej opieki nad dzieckiem do trzech lat
FAMILIZACJA	SILNA (płatne urlopy rodzicielskie)	Familizacja opcjonalna	Familizacja <i>explicite</i>
	SŁABA (niepłatne urlopy rodzicielskie)	Defamilizacja	Familizacja <i>implicite</i>

Modele cd. - opis

- **Familizacja explicite** - polityka państwa nie tylko wzmacnia rodzinę w jej roli opiekuna nad dzieckiem, ale jednocześnie nie dostarcza alternatywy dla opieki rodzinnej... polityka taka wprost wymusza na rodzinie sprawowanie funkcji opiekuńczych
- **Familizacja opcjonalna** – polityka państwa wspiera rodzinę w jej funkcjach opiekuńczych i jednocześnie stwarza możliwość umiejscowienia opieki poza rodziną (w tym modelu prawo do opieki nie równa się obowiązkowi sprawowania opieki)

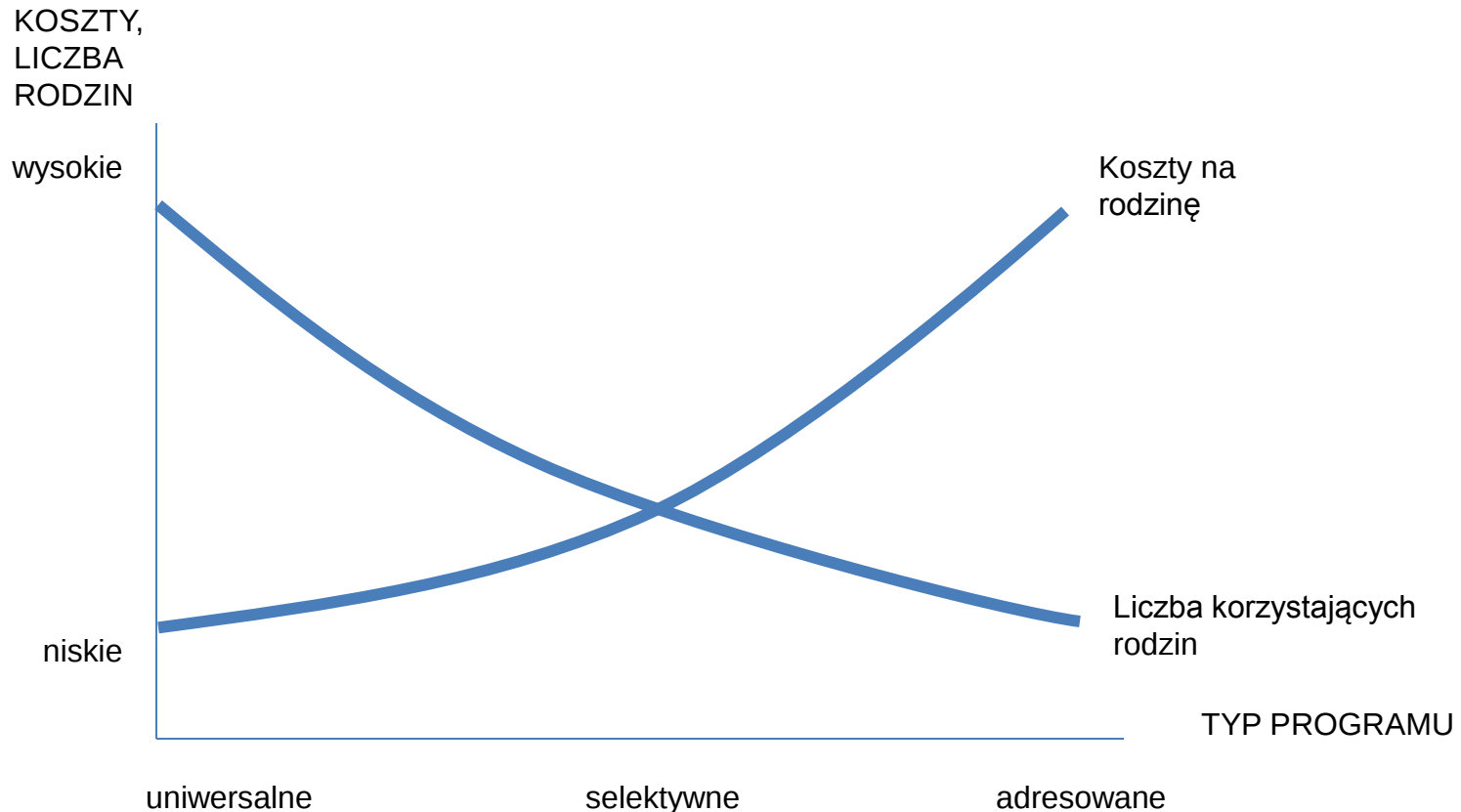
Modele cd. - opis

- **Familizacja implicite** - w tym modelu państwo nie wspiera rodziny w wykonywaniu opieki, a także nie przyczynia się do upowszechniania rozwiązań alternatywnych dla opieki sprawowanej w domu
- **Defamilizacja** - brak wsparcia dla sprawowania opieki w domu, przy jednoczesnym upowszechnieniu opieki poza domem

Problemy rodzin – trzy typy programów

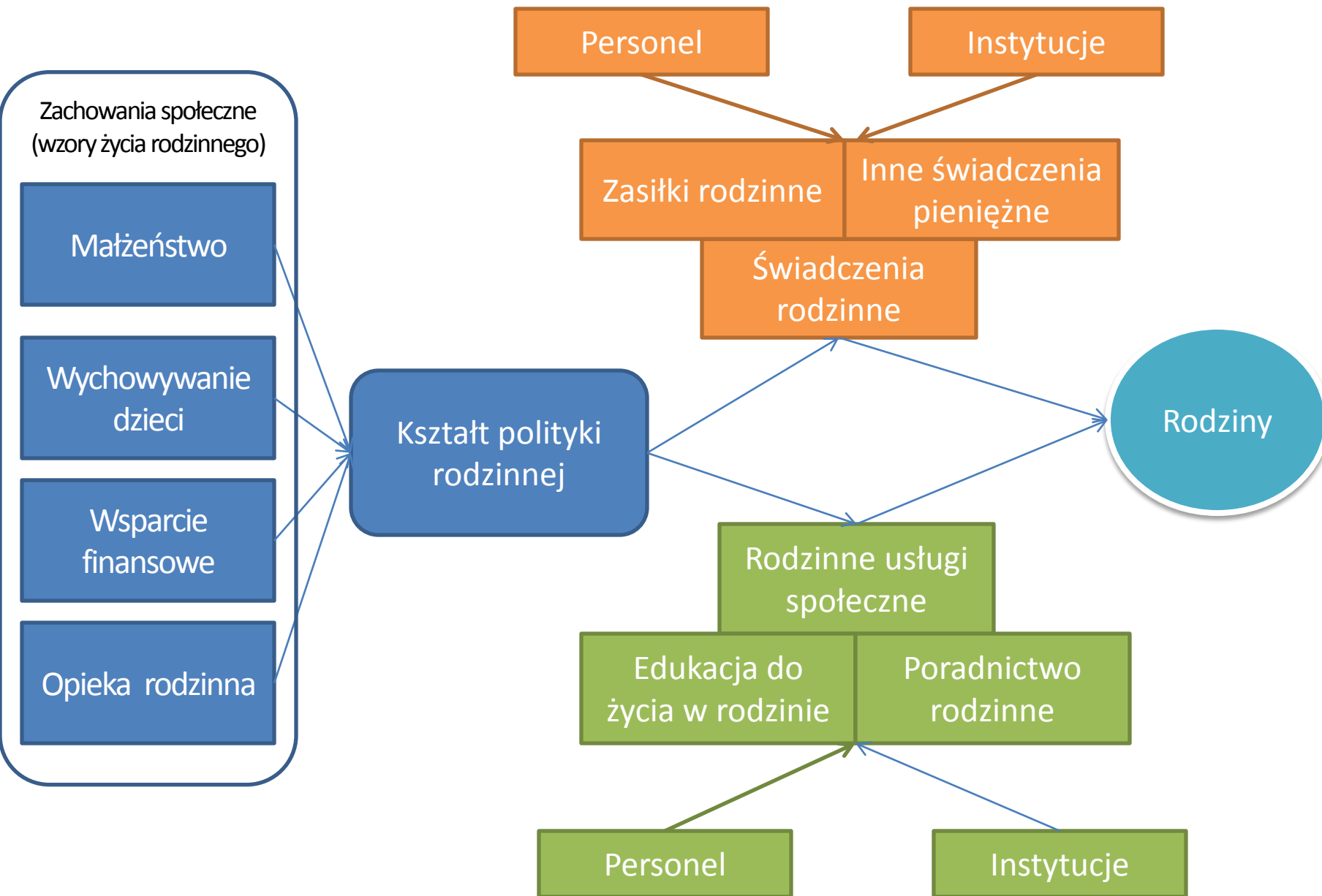
- **Programy uniwersalne** – do wszystkich rodzin, np. programy profilaktyczne w szkole, kampanie medialne
- **Programy selektywne** – tylko do tych rodzin, w których istnieje większe ryzyko wystąpienia problemów (najczęściej ubogich)
- **Programy adresowane** – tylko do tych rodzin, w których wystąpiły pierwsze objawy kryzysu (np. wagarowanie, drobne wykroczenia)

Koszty na rodzinę a typ programu

Na wykresie m.in. stara idea, iż programy uniwersalne i zapobiegawcze są tańsze niż adresowane do tych, którzy już mają problem

Polityka rodzinna

Świadczenia rodzinne w Polsce

- 1) zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
- 2) jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka,
- 3) świadczenia opiekuńcze: zasiłek pielęgnacyjny i świadczenie pielęgnacyjne.

Przyznanie prawa do zasiłku rodzinnego uzależnione jest m.in. od spełnienia kryterium dochodowego. 504 zł na osobę w rodzinie, 583 zł gdy dziecko jest niepełnosprawne

Osoba mająca prawo do zasiłku rodzinnego może ubiegać się o następujące dodatki:

- ⇒ Dodatek z tytułu urodzenia dziecka
- ⇒ Dodatek z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego
- ⇒ Dodatek z tytułu samotnego wychowywania dziecka
- ⇒ Dodatek z tytułu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej
- ⇒ Dodatek z tytułu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego
- ⇒ Dodatek z tytułu podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania
- ⇒ Dodatek z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego

Wysokość zasiłku rodzinnego wynosi miesięcznie:

- 1) **68,00 zł** na dziecko w wieku do ukończenia 5 roku życia;
- 2) **91,00 zł** na dziecko w wieku powyżej 5 roku życia do ukończenia 18 roku życia;
- 3) **98,00 zł** na dziecko w wieku powyżej 18 roku życia do ukończenia 24 roku życia

Problemy z reakcjami państwa – przykładowe argumenty (niekoniecznie słuszne)

- Ograniczanie wolności ludzi w ich decyzjach małżeńskich i rodzicielskich
- Zwiększanie diety może powodować przeludnienie
- Zmniejszanie diety może powodować wyludnienie, nadwyżkę mężczyzn, starzenie się populacji
- Pomoc ubogim rodzinom zniechęca je do podejmowania pracy i inwestowania w dzieci
- Niedostateczna ochrona praw dzieci prowadzi do zwiększenia liczby czynów przeciwko ich dobru
- Nadmierna ochrona jakości rodzicielstwa prowadzi do zbyt łatwego odbierania dzieci słabszym wychowawczo rodzicom
- Placówki opiekuńczo-wychowawcze nie zapewniają właściwego środowiska socjalizacyjnego i wychowawczego
- Nadmierna biurokratyzacja, nadużycia, korupcja itp.
- Świadczenia rodzinne i inne instrumenty są za drogie (za wysokie podatki) i zakłócają działanie rynku oraz zmniejszają tempo wzrostu ogólnego poziomu życia